

Шур В.В. (Мазыр, Беларусь)

АНАМАСТЫЧНЫЯ НАЗВЫ ЯК НАДЗЕЙНАЯ КРЫНІЦА ВЫВУЧЭННЯ СЕМАНТЫКІ І ЭТЫМАЛОГІІ СЛОЎ

Як вядома, у мінулыя гады ў практыцы выкладання беларускай мовы мала звярталася ўвагі на вывучэння ўласных найменняў – імёнаў людзей, іх прозвішчаў, тапанімічных назваў. Школьныя праграмы па мове скіроўвалі працэс навучання на засваенне правапісу гэтых слоў, а па-за ўвагай заставаліся такія важныя і неабходныя для агульнай філалагічнай падрыхтоўкі аспекты ў вывучэнні слова, як яго семантыка, словаўтварэнне, і асабліва этымалогія. Між тым абудзіць увагу ўвогуле да слова, яго варыянтаў, унікнуць у яго сутнасць, адчуць адметнасць аднакаранёвых слоў у радзе блізкіх па гучанні ці значэнні дазваляюць найбольш выразна і поўна ўласныя імёны, і асабліва тапанімічныя назвы.

Новы змест адукацыі і выхавання, узяты ў апошнія гады, арыентуе нас на тое, каб ужо са школьных гадоў кожны грамадзянін суверэннай Беларусі ведаў, як узнікла яго імя і прозвішча, адкуль бяруць вытокі назвы яго паселішча, мястэчка, горада, чаму вуліцу, па якой мы ходзім штодзень, назвалі так, а не інакш. Нават самае агульнае знаёмства з анамастычнымі назвамі дае магчымасць паўней і выразней (асабліва на мясцовым тапанімічным матэрыяле) засвоіць нялёгкую, гераічную і трагічную гісторыю нашага народа, яго месца сярод іншых народаў Еўропы. Такія назвы абуджаюць патрыятызм, павагу да малой радзімы, да землякоў.

У свой час вядомы лінгвіст і пісьменнік Ф. Янкоўскі мэтанакіравана складаў цэлыя падборкі слоў-тапонімаў, якія пры іх супастаўленні, варыянтнасці лёгка этамалагізуюцца, робяцца семантычна празрыстымі, а значыць цікавымі не толькі для даследчыкаў моў, а і звычайных аматараў слова. Да такіх найменняў міжволі паяўляецца павышаная ўвага, бо ў іх можна выявіць тое, што ў звычайным слове хаваецца за знешняй абалонкай намінацыі. Безумоўна, што гэта занятак для тых, хто любіць мову,

цікавіца яе самымі разнастайнымі аспектамі. Пра такі падыход у вывучэнні тапонімаў роднай Беларусі Ф. Янкоўскі пісаў наступнае: “Вёскі *Жывунь* і *Збажынка*, *Аснежыца* і *Крыніца*, *Янавічы* і *Свяцілавічы*, *Турэц* і *Ліпень*, *Галубіца* і *Славінск*, *Дуброва* і *Ясень*, *Гасцілавічы* і *Гасцілаўцы*, *Рэкта* і *Расна*, *Рось* і *Ратамка*, мястэчкі *Клічаў* і *Жыткавічы*, *Любань* і *Любча*, *Ружаны* і *Пружаны*... Можна скласці цэлы слоўнік гаваркіх слоў, беларускіх экзатычных (і не толькі можна: старонкі яго – у мяне пад рукою). Іншы раз “смакату” самога слова адчуеш, калі пранікнеш у яго паходжанне, у яго этымалогію, або паставіўшы побач з гэтым словам іншыя (ці хоць бы іншае адно) слоўца ад таго самага караня”[1, с. 130].

Заўважалі гэтую асаблівасць беларускай тапанімікі і іншыя пісьменнікі. Так, В. Вольскі пісаў: “Прыслухайцеся да такіх назваў палескіх сёл як *Белая Лужа*, *Жоўты Бераг*, *Ставок*, *Прудок*, *Бродніца*, *Парэчча*, *Макрэц*, *Глінка*, *Пяскі*, *Замошша*, *Рагозна*, *Арэхава*, *Бярозцы*, *Сосны*, *Вербавічы*... У гэтых назвах трапна і выразна адлюстраваны асаблівасці нізіннага, лясістага, балоцістага і пясчанага краю... Мясцовыя жыхары часта дамешвалі да жытняй мукі кару дрэў, сухія травы, мох, карані. Памяць аб гэтых нядобрых часах захавалася ў такіх красамоўных назвах палескіх вёсак, як *Караеды* і *Махаеды*. Удумайцеся ў сэнс гэтых слоў”[2, с.131].

Між іншым, знешняя празрыстасць асобных слоў-тапонімаў можа быць толькі ўяўнай, а значыць нярэдка памылковай. Не толькі школьнікі, а нават дасведчаныя адукаваныя людзі могуць падавацца спакусе бачыць у знешнім падабенстве празрыстасць, выразнасць той або іншай тапанімічнай назвы: *бобр* → *Бабровічы*, *казёл* → *Казловічы*, *баран* → *Брань* або *Баранавічы* і інш. Даследчыкамі ўстаноўлена, што нярэдка да таго, як агульны назоўнік у выніку эвалюцыі семантыкі ператвараецца ў тапанімічную назву, на прамежкавым этапе ён даволі часта можа выконваць ролю ўласнага назоўніка – ужывацца пэўны час як імя або імя-мянушка чалавека. А затым ужо ад уласнага імя ўтвараецца тапанімічная назва. Напрыклад, пісьменнік В. Вольскі наступным чынам спрабуе тлумачыць некаторыя тапанімічныя назвы ў мастацкім тэксце: “*Бабры вяліся тут з незапамятных часоў. Аб гэтым сведчаць географічныя назвы. Нездарма ж атрымалі сваю назву ад слова бабёр і горад Бабруйск, і гарадок Бабёр, і вёскі Бабровічы, Бобрыкі, Баброўшчына*”.

У мастацкім тэксце, магчыма, і можна дапусціць такое спрошчанае тлумачэнне слоў-тапонімаў, аднак спрактыкаваны даследчык з такімі вывадамі наўрад ці будзе згодны, асабліва да назваў тыпу *Бабровічы*, *Баброўшчына*, *Баранавічы* і інш. Падобныя найменні верагодней ўсяго можна растлумачыць як утварэнні ад старажытных уласных імёнаў ці мянушак *Бобр*, *Бобрык* і інш., якія мелі людзі, што заснавалі названыя паселішчы.

Як найўную этымалогію, што трапіла на старонкі некаторых газет, можна ўспрымаць тлумачэнне назвы палескага мястэчка *Леніна* (*Ленін*), што ў Жыткавіцкім раёне. Пад увагу было ўзята падабенства ў гучанні і напісанні гэтага тапоніма са шматлікімі назвамі населеных пунктаў, утвораных ад псеўданіма заснавальніка першай сацыялістычнай дзяржавы У.І. Леніна. Імем *Леніна* ў свой час у нашай краіне былі названы многія паселішчы, прамысловыя прадпрыемствы, калгасы, саўгасы, вуліцы, плошчы і інш. Дарэчы, і ў *Леніне* Жыткавіцкага раёна саўгас меў назву “Ленінскі”. Аднак гэта паселішча называлася *Ленін* задоўга да Кастрычніцкай рэвалюцыі. Як сведчаць архіўныя матэрыялы, яно вядома з 1582 г.

Пашыраны ў народзе так званыя найўныя ці народныя этымалогіі, у якіх узнікненне асобных тапанімічных назваў, імёнаў, прозвішчаў людзей падаецца надзвычай спрошчана, прымітыўна і нярэдка супярэчліва. Прычым, як заўважана спецыялістамі-этымолагамі, чым менш падрыхтаваны чалавек у праблемах мовы, гісторыі ўзнікнення слова, яго эвалюцыі, тым больш безапеляцыйна і катэгарычна такі “даследчык” выказвае сваё меркаванне адносна паходжання таго або іншага тапоніма, уласнага імя ці прозвішча, звычайнага слова. У жыцці

ж так атрымліваецца, што практычна амаль кожны з нас робіць памкненні тлумачыць паходжанне слоў, асабліва тапонімаў. Вядомы рускі лінгвіст-этымолаг А. Адкупшчыкаў звярнуў увагу, што народная этымалогія – гэта зусім не абавязкова “этымалогія, што ўзнікла ў народзе”, а такая, што абапіраецца не на ўсталяваныя навуковыя прынцыпы аналізу слова, а на выпадковыя супастаўленні, супадзенні, якія абумоўлены простым спалучэннем слоў. Як правіла, народная этымалогія не прадугледжвае для аргументацыі прыклады і аналогіі з роднасных моў, дыялектныя факты, гістарычныя звесткі. Асяроддзе, дзе народныя этымалогіі ствараюцца, не карыстаецца распрацаванымі і апрабаванымі метадамі аналізу слова (параўнальна-гістарычным, супастаўляльным, марфемным, фанетычным, семантычным і інш.), а найчасцей абмяжоўваецца выпадковым супадзеннем у гучанні вядомых у народзе слоў. Бывае, што такое супастаўленне нават “патрапіць у цэль”.

У навуцы пра слова замест спалучэння “народная этымалогія” можна пачуць выразы “наіўная этымалогія”, “лжывая этымалогія”. Гэтыя два апошнія словазлучэнні, як мы лічым, менш удалыя, чым першае, бо, як заўважана спецыялістамі, здараецца, што і навуковая этымалогія можа быць лжывай. У сваю чаргу здараецца, што і наіўная этымалогія не заўсёды прыводзіць да лжывых вынікаў. Апрача ўсяго, наіўнасць – гэта якасць, якой можа характарызавацца іншы раз і навуковая этымалогія.

Самай тыповай прычынай памылковай інтэрпрэтацыі пры тлумачэнні этымалогіі тапанімічных адзінак, несумненна, з’яўляецца непрафесіяналізм, асабліва калі за гэту справу, г.зн. тлумачэнне паходжання слоў-тапонімаў, бяруцца неспецыялісты. Звычайна здараецца гэта тады, калі спрабуюць растлумачыць назвы, якія блізкія гучаннем і напісаннем ў некалькіх мовах або ў розных дыялектах. Так, вядомы рускі вучоны-лінгвіст А.К. Мацвееў пераканальна крытыкаваў журналіста В. Купрыянава, які ў кнізе “Двинская топонимика”, “эксплуатуючы патрыятычную тэму”, спрабаваў выразна фінаўгорскія тапонімы растлумачыць з дапамогай рускіх слоў: *Ракула* ад *оракул*, *Чухчерма* ад *чухчы* (ад таго, што там жылі *чухчы*), *Неорамуша* ад *неораемая* (г.зн. не *араная* зямля), ад руск. дыялект. *орать* – “пахать”), *Чубола* ад *чудь была* і інш. Купрыянаўскія выдумкі, як піша гэты даследчык, – гэта эталонны ўзорчык лжэнавукі, які замацаваўся ў тапаніміцы, дзякуючы ўсяеднасці і безадказнасці сродкаў масавай інфармацыі. Ігнаруецца ўсё: апрабаваныя метады, гістарычныя дакументы, дакладна засведчаныя факты, законы... Лжэнавука паразітуе, нараджаецца ў асяроддзі прайдзівветаў усіх разнавіднасцей або славалюбных невукаў, або хворых людзей. Яна паразітуе на нізкім узроўні навукі, культуры і адукацыі ў грамадстве, а гэтаму садзейнічае слабая падрыхтоўка і недастатковая актыўнасць айчынных анатамолагаў і, у прыватнасці, тапанімістаў [3, с.113]. Гэты даследчык адзначыў яшчэ адну негатыўную з’яву, звязаную нібыта з уздзеяннем імёнаў на лёсы людзей: А. Мацвееў падрабязна пісаў пра загананасць, памылковасць такіх абагульненняў, аб недарэчнасці, памылковасці ўсталяванай сярод часткі насельніцтва формулы “імя – код лёсу”. Напомнім яго галоўны вывад з гэтага: імя сапраўды можа ўздзейнічаць на лёс чалавека, але толькі апасродкавана, г.зн. праз спецыфічнае ўспрыняцце, асацыяцыі ад гэтага імя, паколькі з імёнамі, як засведчана спецыялістамі, могуць быць звязаны самыя розныя алузіі (г.зн. намёкі – *В.Ш.*), якія не маюць ніякіх адносін да канкрэтнага індывідуума, персанажа, і першапачатковага значэння ўласнага імя. Параўн.: імя *Аляксандр* і асацыяцыі звязаныя з лёсамі вядомых у гісторыі людзей: *Аляксандр Македонскі*, *Аляксандр Неўскі*, *Аляксандр Сувоваў*, *Аляксандр Дзюма*, *Аляксандр Пушкін*, *Аляксандр Матросаў* і інш. Вядома таксама, што імя Гітлера, *Адольф*, у сталіцы Аўстрыі Вене не выкарыстоўвалі пасля вайны для называння хлопчыкаў больш за 30 гадоў, бо гэта імя сімвалізавала бяздушша, дэспатызм, расізм, фашызм. Як сведчаць этнаграфічныя матэрыялы, на Беларусі шырокае распаўсюджанне мела ўяўленне, што калі даць дзіцяці імя вядомых у ваколіцах людзей з дрэннымі якасцямі характару – п’яніц, злодзеяў,

гультаёў, то дзіця разам з імем перайме гэтыя ж адмоўныя рысы. Такім чынам, у пэўных паселішчах ігнараваліся, не выкарыстоўваліся некаторыя ўласныя імёны.

Тапанімічная навука засведчыла шмат прыкладаў, калі асобныя тапанімісты ігнаравалі або не ўлічвалі пры высвятленні паходжання тапонімаў факты з народных гаворак, фальклору, з помнікаў старажытнай беларускай пісьменнасці, рабілі падагульненні шаблонна, без уліку спецыфікі рэгіёна, дзе размешчаны тапанімічны аб'ект, для пацвярджэння вывадаў выкарыстоўвалі ў большай меры факты з суседніх моў і іх дыялектаў і меней ці зусім не ўлічвалі, а нават ігнаравалі факты той мовы, да якой тапонім належыць. Сказанае вельмі характэрна для многіх, асабліва першых прац вядомага географа В. Жучкевіча. Так, гэты даследчык пры напісанні кніг пра паходжанне назваў беларускіх паселішчаў, рэк, азёр нават не ўспамінаў, не рабіў спасылкаў на такія аўтарытэтныя і грунтоўныя працы дарэвалюцыйных лексікографаў, як І. Насовіч, В. Дабравольскі, Н. Гарбачэўскі і інш., не выкарыстоўваў працы беларускіх дыялектолагаў, апублікаваныя ў паслярэвалюцыйныя і пасляваенныя гады (слоўнікі М. Каспяровіча, І. Бялькевіча, М. Шатэрніка, Ф. Янкоўскага, П. Сцяцко, Т. Спяшковіч, І. Яшкіна, Г. Юрчанкі і інш.). У адной з рэцэнзій на кнігу В. Жучкевіча “Топонимика Белоруссии” наконт такога падыходу да ўласна беларускіх лексічных матэрыялаў сцвярджаецца: “Кніга В. Жучкевіча напісана не ў згодзе з тымі прынцыпамі, якія выкладзены на пачатку працы, але насуперак ім. Паслядоўна адкідаючы тыя матэрыялы, на падставе якіх толькі і можна напісаць працу па беларускай тапаніміцы (слоўнікі, археографічныя зборнікі), аўтар сам сабе загарадзіў дарогу” [4, с. 241].

Сумненні пры чытанні кніг В. Жучкевіча з'яўляюцца яшчэ і таму, што ў адной з прадмоў ён пісаў, што “збор матэрыялаў уключаў як *правіла* знаёмства на месцы з самімі аб'ектамі (размова ідзе пра ўсе тапонімы Беларусі.— В. III.), а апрацоўка ўключала статыстычны, фармантны і семантычны аналіз”. Выходзіць, што аўтар сам пабываў у большасці населеных пунктаў Беларусі, а гэта ж каля трыццаці тысяч паселішчаў, не ўлічваючы назвы-гідронімы!

Ігнараванне фактаў з лексікі беларускай мовы, яе гаворак прывяло да таго, што В. Жучкевіч паходжанне назвы вёскі *Пранічкі* звязвае з назвай прадукта, якім жывіцца чалавек (рускае *пряник*). У мове ж беларусаў слова *праник* было больш вядомае як назва прылады працы, якую выбівалі бялізну пры мыцці. На Палессі *праникамі* разбівалі таксама галоўкі з зярнятамі льну. Рускаму слову *пряник* у беларускай мове адпавядае лексема *пернік*.

Чытаючы «Краткий топонимический словарь Белоруссии», можна знайсці адказы адносна ўзнікнення назваў вёсак *Усаў* і *Прыбалавічы* Лельчыцкага раёна. Назвы гэтыя, на думку В. Жучкевіча, патранімічнага паходжання і ўтвораны ад прозвішчаў *Усаў*, *Усавік*, *Прыбылаў*. Аднак гэта мясцовым матэрыялам не пацвярджаецца. На Мазыршчыне, ды і ўвогуле на Палессі, прозвішчы на *-оў*, *-еў*, *-аў* сярод карэнных жыхароў амаль не вядомы. Старажылы з *Вусава* (у народзе гавораць *Вусаў*) і суседніх паселішчаў *Стадолічы*, *Грабяні* звязваюць узнікненне назвы вёскі з яе заснаваннем і засяленнем на ўскраіне вузкага і доўгага балота, якое жыхары навакольных вёсак называлі *Вус*. Дакладна вядомы і час узнікнення вёскі — канец XIX ст. *Вусаў* заснавалі перасяленцы з Заходняй Украіны — украінцы-католікі з прозвішчамі *Хамутоўскі*, *Бароўскі*, *Яфімовіч*, *Зелязінскі* і інш., якія амаль за бясплатна купілі зямлю ў сялян суседніх вёсак. Самі *вусаўцы* лічаць сябе палякамі. Такім чынам, назва *Вусаў* — гэта тапонім-арыенцір: паселішча каля Вуса (балота). Такое самае тлумачэнне і назвы вёскі *Прыбалавічы* (у В. Жучкевіча *Прыбылавічы*.— В. III.). Жыхары *Прыбалавічаў* сцвярджаюць, што раней вёску называлі *Прыбалацічы*. Такім чынам, гэта таксама назва-арыенцір, якой іменавалі паселішча, што ўзнікла на краі вялікага балота, што пацвярджаецца мясцовым ландшафтам. Магчыма, што назва *Прыбалавічы* ўзнікла і ад прозвішча *Прыбалавец*, якое вядома ў *Прыбалавічах* і суседніх з ёю паселішчах, а не ад прозвішча *Прыбылаў*, як сцвярджае В. Жучкевіч. Дарэчы, слабае веданне гэтым даследчыкам беларускай антрапанімічнай сістэмы, ігнараванне фактаў з беларускіх гаворак выявіліся і ў

тлумачэнні некаторых тапонімаў Брэстчыны, што прыведзены ў кнізе В. Жучкевіча “Топонимика Белоруссии”. Так, Міхась Алексіюк у рэцэнзіі на ўказаную кнігу адзначае, што В. Жучкевічам не зусім пераканальна растлумачаны наступныя тапонімы Брэстчыны: *Белавежская пушча, Брэст, Давыд-Гарадок, Дзівін, Камянец, Кобрын, Лагішын, Луніна, Мсцібава, Мухавец, Олтуш, Пружаны*. Напрыклад, як і назвы вёсак *Вусаў, Прыбалавічы*, па шаблону і аднастайна, без уліку мясцовай спецыфікі ён тлумачыць паходжанне тапоніма *Лунін* у Лунінецкім раёне. На думку В. Жучкевіча, назва ўтворана ад прозвішча Лунін (узятая пад увагу падабенства з сучаснымі рускімі прозвішчамі.— В. Ш.). М. Алексіюк сцвярджае, што паселішча *Лунін* на Піншчыне вядома ўжо было ў XVI ст., а ў тых часы прозвішчаў на -*ін*, як і на -*оў*, не было ў тых краях. Затое даследчыкам вядома старажытнае імя *Луныя*, а таксама назва птушкі *лунь*. Відавочна, у гэтых словах і трэба шукаць сувязь паходжання тапоніма *Лунін* і яго аднакаранёвых назваў [5, с. 239].

Знешняе падабенства ў каранях тапонімаў *Лагойск і Лагішын*, відаць, было падставай, якую В. Жучкевіч улічыў пры тлумачэнні паходжання гэтых назваў. Абодва тапонімы, на яго думку, маюць сувязь са словам *лог* — шырокі і доўгі яр з адхоннымі схіламі. Такім чынам, паводле В. Жучкевіча, тапонімы *Лагойск і Лагішын* — гэта назвы, якія напачатку абазначалі, называлі пасяленні, што ўзніклі ў *лагу, у лагчыне* па мадэлі *Логожськь* → *Логойск* → *Лагойск*. Калі ў дачыненні да *Лагойска* такая этымалогія будзе прымальнай і праўдападобнай, бо паселішча сапраўды размешчана ў *лагчыне*, што пацвярджаецца тапаграфіяй мясцовасці, то адносна *Лагішына* гэтага сказаць нельга. Калі б В. Жучкевіч сапраўды пабываў у *Лагішыне*, то са словам *лог* ён паходжанне тапоніма *Лагішын* наўрад ці звязваў бы, бо гэты населены пункт узнік, наадварот, на шырокім узвышшы, а не ў *лагчыне*. Верагодней, што назва *Лагішын* утварылася ад уласных імёнаў ці прозвішчаў *Логаш, Лагошын, Лагішын*, пра што гаворыць у рэцэнзіі на кнігу В. Жучкевіча “Топонимика Белоруссии” Міхась Алексіюк. Дарэчы, у пазнейшых працах В. Жучкевіч таксама далучаецца да такой думкі, выказанай М. Алексіюком.

У асобных выпадках гэты даследчык пры этымалагізацыі тапанімічных назваў улічваў толькі знешняе падабенства беларускай тапанімічнай назвы са словамі чужой мовы і рабіў паспешлівыя вывады, абыходзячы факты гістарычнай навукі, не ўлічваючы шырокі тапанімічны фон, без уліку якіх зрабіць правільны вывад проста немагчыма. Так, паходжанне тапоніма *Браслаў* В. Жучкевіч звязвае з балцкім “*браса*” — брод. Аднак, як зазначае М. Ермаловіч, цяжка ўявіць, як ад “*браса*” магла ўтварыцца назва Браслаў, якая ў ранейшых крыніцах мае форму *Браславль*. (Тапонімы, утвораныя па гэтай мадэлі ад імені іх заснавальніка,— *Ярославль, Мстиславль, Переяславль* і інш.— былі надзвычай тыповымі для тапанімічнай сістэмы ўсходніх славян у X–XII стст. – В. Ш.) Што назва *Браслаў* не балцкага паходжання, можа сведчыць наяўнасць і іншых назваў, якія паходзяць ад імя *Брачыслаў*. Яны размешчаны на межах *Полацкай зямлі*, і іх няма па-за межамі яе. Гэта: в. *Браслаў* каля возера *Свір* за 20 км на паўднёвы ўсход ад горада *Краслаўкі* (Усходняя Латвія), дзе маецца разбуранае гарадзішча, *Браслава* (у Абрэнскім раёне Латвіі) і асабліва *Браслаўль* за 15–20 км на поўнач ад Оршы [6, с. 118].

Такім чынам, большасць тапанімічных назваў можна кваліфікавана растлумачыць з улікам не толькі знешняга падабенства, а і з прыцягненнем самых разнастайных звестак з лінгвістыкі і сумежных з ёю навук, асабліва геаграфіі, гісторыі, этнаграфіі, дыялекталогіі. Як заўважыў у свой час Л. Успенскі, для таго, каб правільна вытлумачыць паходжанне імя, прозвішча ці назвы мясцовасці, недастаткова прачытаць нават самую лепшую навукова-папулярную кніжку. Трэба прайсці грунтоўную ўніверсітэцкую падрыхтоўку – лінгвіста, географа, гісторыка, археолага, этнографа. Трэба доўга і ўважліва займацца спецыяльным напрамкам філалогіі, у якім падрабязна аналізуецца пытанні анамастыкі ў шырокім сэнсе слова... Трэба адчуць у сабе тое непараадольнае жаданне да гэтай галіны ведаў, без якога ўвогуле не можа нарадзіцца на свет спецыяліст.

Так, пры высвятленні паходжання тапанімічных назваў абавязкова трэба ўлічваць, што значная частка іх – гэта старажытныя словы нашай мовы або суседніх моў і ў аснову назвы, якая нас цікавіць, можа быць пакладзена слова, якое даўно ўжо не ўжываецца ў народзе, а яго першаснае значэнне згублена ці вельмі змянілася і вядома цяпер толькі вузкім спецыялістам.

Літаратура

1. Янкоўскі, Ф. Само слова гаворыць: філалагічныя эцюды, абразкі, артыкулы / Ф. Янкоўскі. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 318 с.
2. Вольскі, В. Падарожжа па краіне беларусаў / В. Вольскі. – Мінск: Маст. літ., 1986. – 245 с.
3. Матвеев, А. К. Субъективные факты и лженука в топонимических исследованиях / А. К. Матвеев // Вопросы ономастики – 2010 – № 1 (8) – С. 113.
4. Улашчык, М. Пытанні тапанімікі Беларусі / М. Улашчык // Польша. – 1968. – № 6. – С. 241.
5. Алексіюк, М. Пра тапаніміку Брэстчыны / М. Алексіюк // Польша. – 1969. – № 2. – С. 239.
6. Ермаловіч, М. Старажытная Беларусь / М. Ермаловіч // Маладосць. – 1988. – № 8. – С. 118.

МГПУ ИМ. И.П.ШАМЯКІНА